

**Raftul
Denisei**

Carte publicată cu sprijinul

GIUSEPPE BERTO

Răul ascuns

Traducere din italiană de
SMARANDA BRATU ELIAN

HUMANITAS
fiction

Colecție coordonată de Denisa Comănescu

Redactor: Vlad Russo

Coperta: Angela Rotaru

Tehnoredactor: Manuela Măxineanu

Corector: Ioana Vilcu

DTP: Florina Vasiliu, Carmen Petrescu

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

GIUSEPPE BERTO

IL MALE OSCURO

© Giuseppe Berto Estate.

All rights reserved handled by Agenzia Letteraria Internazionale, Milan, Italy.

Il male oscuro is published in Italy by RCS Libri S.p.A., Milano

© HUMANITAS FICTION, 2014, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BERTO, GIUSEPPE

Răul ascuns / Giuseppe Berto; trad.: Smaranda Bratu Elian. – București:

Humanitas Fiction, 2014

ISBN 978-973-689-781-8

I. Bratu Elian, Smaranda (trad.)

821.131.1-31=135.1

EDITURA HUMANITAS FICTION

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

Era răul ascuns căruia poveștile și legile și toate disciplinele marilor catedre îi ignoră în continuare cauzele și manifestările: iar noi îl purtăm înăuntrul nostru de-a lungul fulgerătorului coborâș al vieții, tot mai apăsător, mai fără leac.

C.E. Gadda, *Cunoașterea durerii*

Ceea ce ne oprimă nu poate fi tratat: e crucea pe care trebuie s-o port, dar numai Dumnezeu știe cât mi s-a încovoiat spinarea de atâta purtat.

S. Freud, dintr-o scrisoare din 1900

A povesti e suferință, dar și a tăcea e suferință.

Eschil, *Prometeu înlănțuit*

De când Flaubert a zis „Doamna Bovary sunt eu“, oricine pricepe că un scriitor e, întotdeauna, autobiografic. Cu toate astea, s-ar putea spune că e ceva mai puțin autobiografic când scrie despre sine, adică tocmai atunci când își propune aproape fățiș drept temă propria biografie, pentru că atunci, pe de o parte narcisismul, pe de alta plăcerea de a povesti pot să-l conducă spre o deformare aproape malițioasă a faptelor și persoanelor.

Autorul acestei cărți speră că îi va fi iertat narcisismul firesc, iar cât privește plăcerea de a povesti are încredințarea că ea va fi apreciată chiar și de cei care, din întâmplare, ar putea să se recunoască întru câtva în personajele romanului.

Mă gândesc că povestea asta despre lunga mea bătălie cu tata, pe care într-o vreme o socoteam neobișnuită dacă nu chiar unică, nu e în fond chiar așa de nemaipomenită dacă, pe cât se pare, poate fi încadrată cu oarecare ușurință în scheme și teorii psihologice deja existente, ba, într-un anume sens, ar putea servi chiar drept demonstrație a valabilității cât de cât raționale a unor atari scheme sau teorii, așa încât, deși mie personal nu-mi iese nimic din chestia asta, aș putea prea bine să susțin că de fapt n-o scriu decât ca să ofer un sprijin în plus doctrinelor psihanalitice care, orice s-ar zice, de sprijin au încă destulă nevoie, numai că o asemenea presupunere ar fi contrazisă de bănuiala care s-ar putea naște la sfârșitul lecturii, anume că narațiunea de față n-ar fi decât ocolirea forțată a unor ținte și intenții despre care până la urmă tot va trebui să vorbesc, privind așa-zisele mele ambiții literare, chestie despre care oricine poate să gândească, evident, ce vrea, dar eu unul, care sunt pe cale să mă lepăd de orice ambiție omenească și, aș zice, chiar și de viață, cred că ar fi total aiurea să-i atribui acestei narațiuni finalități artistice, pentru că, de fapt, am impresia că în felul ei povestea asta se scrie singură, lucru care nu contrastează din cale-afară cu doctrinele pomenite, sau măcar cu așa-numita parapsihologie, căci tocmai asta se întâmplă, adică faptele și gândurile izvorăsc oarecum automat din obscurele profunzimi ale ființei unde mai întâi boala, apoi terapia s-au vârat scotocind până ce le-a trezit cheful acesta nemăsurat de-a ieși la iveală, eu fiind doar executantul pasiv al chefului pomenit, în sensul că nu fac altceva decât să-i ofer pricepera mea de a-l așterne pe hârtie, și poate un anume stil, care în împrejurări mai puțin dureroase m-ar fi putut purta

cine știe cât de departe, vreau să zic pe căile gloriei. Dar oricum am lua-o, bătălia asta cu tata, ajunsă acum, jur, la un deznodământ deplin, adică la identificarea finală a celor doi termeni opuși, de nu se mai înțelege dacă finalul e o înfrângere sau o victorie, a durat șaiszeci de ani și patru luni ca să nu spun mai mult, deși aș putea adăuga fără greutate și perioada prenatală, adică cea petrecută în burta mamei, dacă admitem ideea, de altminteri nu tocmai tâmpită, că în mediul ăla manifestam deja o împotrivire, ce-i drept fără nici o șansă, la destinul meu de-a veni pe lume, iar asta nu în sensul că tata și mama n-ar fi dorit să mă nasc, de vreme ce, ca să mai aibă un băiat, după mine au mai puit fericiți nu mai puțin de cinci fete, fără să mai pomenim de câteva avorturi total involuntare pe parcurs, așa că, neputând ei prevedea prea puținele mulțumiri avute ulterior de pe urma mea, e total exclus să fi privit cu aversiune nașterea primului lor copil, prin urmare e de crezut că, dacă luăm drept bună teza împotrivrării, împotrivrarea mea de-a mă naște iar apoi cea față de tata țineau doar de mine, iar asta ar fi o chestie cu adevărat nemaipomenită, pentru că ar comporta formarea unei conștiințe și a unei voințe embrionare încă din faza mea de fetus, lucru, îmi închipui, mai degrabă rar, neexcluzând totuși că o asemenea intuiție ar explica, deși nu și în cazul meu, destule din avorturile involuntare amintite mai sus și care, în condițiile actuale ale progresului științific, aș zice că sunt inexplicabile.

Oricum, chiar lăsând la o parte perioada prenatală, bătălia mea cu tata îmi pare destul de lungă și de variată pentru a face obiectul unei povestiri, iar ca să fie mai ușor de relatat, ea poate fi împărțită, schematic, firește, în trei perioade sau faze, pe care le-aș numi simplu prima, a doua și a treia, prima fiind cea care merge de la naștere până la vârsta de optsprezece ani, când mi-a venit ideea năstrușnică, dar în fapt necesară, de-a mă înrola soldat, fază caracterizată, cel puțin la început, de o masivă dominație paternă, simbolică, dar și fizică, exercitată prin felurite mijloace, cum ar fi statura înaltă, greutatea care depășea chintalul, mantaua gri-verzuie, parcă, sau chelia care, nu știu dacă asociată cu celelalte însușiri sau ca un concept autonom, mi-a părut mereu un însemn al puterii, deși nici la vârsta cea mai fragedă nu-mi scăpau ciudatele eforturi

facute de tata cu chinină Migone ca să-i crească părul la loc, așa că ar trebui mai degrabă să presupun o incapacitate organică sau o anume obtuzitate a mea de a lega între ele lucruri diferite și contrastante aparținând aceluiași subiect, chestie la care, recunosc, n-am fost niciodată prea isteț, dar asta nu m-a împiedicat ca, pe măsură ce descopeream la tata contradicții și deficiențe, să mă eliberez treptat de autoritatea lui și să trec, prin gestul semeț de-a mă înrola voluntar, la faza a doua, când, ca s-o spun pe-a dreaptă, pe tata am ajuns să-l calc în picioare, încât uneori îmi făcea chiar milă, și atunci îi dădeam satisfacții de tot felul, ba chiar destul de des îi dădeam și bani, iar treaba asta a durat până ce am împlinit treizeci și opt de ani, când el a avut ghinionul să moară, provocând astfel intrarea în cea de-a treia fază care începe tocmai cu moartea lui, când pentru mine lucrurile au început să meargă și mai rău, ba chiar rău de tot.

Toate astea medicul meu le știe prea bine, aș zice chiar mai bine ca mine, și adevărul e că el a fost cel care, la începutul tratamentului, interpretând cât se poate de corect un vis de-al meu, mai precis visul pe care eu îl etichetez ca visul cu librăria Rossetti, mi-a vârat în cap nu spun ideea luptei cu răposatul taică-meu, căci eu știam de destulă vreme că mă luptam cu el, ci mi-a oferit dovada de la care plecând am ajuns, încetul cu încetul, e limpede, la explicația corectă adică științifică a acestei lupte, scăpând-o de aspectul ei superstițios și tenebros și dându-i nu doar coerență logică, ci mai ales dimensiuni omenești și pare-se suportabile. Eu unul cred că de-acum toți sau aproape toți avem cât de cât o idee despre genul ăsta de tratamente psihanalitice care sunt tot mai la modă peste tot, așadar și la noi, dar țin să lămuresc imediat că eu am început tratamentul nu dintr-o formă de snobism, căci m-aș fi lipsit bucuros de el, nu de alta, dar costa o grămadă de bani, numai că la vremea respectivă eram așa de dărâmat fizic, nu mai vorbesc psihic, încât, practic, dacă excludeam sinuciderea și somnoterapia, care pe atunci cunoștea un anume declin, nu-mi mai rămâneau, după spusele tuturor, decât două căi, anume electroșocurile și psihanaliza, și dacă e adevărat că am dat la o parte electroșocurile dintr-un respect poate excesiv față de creierul meu, tot atât de adevărat este

și că psihanaliza am ales-o nu doar în speranța unor foloase intelectuale, așa cum voi lămuri mai încolo, ci și dintr-o nevoie ascunsă de a-l substitui într-un fel oarecare pe taică-meu mort, pentru ca înfruntarea, dacă tot trebuia să existe una, să aibă loc cu o ființă vie și rațională, nu cu o amintire sau cu ceva indefinibil și insesizabil cum e un tată mort, și deși la început nevoile ascunse mi-erău prea puțin clare, fenomenul de transfer a fost prima reușită, adică transpunerea afecțelor, și nu, așa cum și-ar putea închipui cineva, eliminarea tatălui mort și înlocuirea lui cu o persoană la îndemână, dat fiind că nu asta urmărește psihanaliza, și nici n-ar putea-o face, ci vrea numai să ne aducă la cunoștință problemele și conflictele îngropate în subconștientul nostru, în așa fel încât noi, aflându-ne la un moment dat pe neașteptate în prezența lor chiar și sub forme total diferite, să nu ne speriem în așa un hal încât să ne pierdem mințile.

A face psihanaliză este, cel puțin în aparență, lucrul cel mai simplu de pe lume, în sensul că tratamentul cere doar să mergi de două-trei ori pe săptămână, în unele cazuri și mai des, la psihanalist, să te întinzi pe patul sau canapeaua gândite special de doctorul Sigmund Freud pentru a înlesni relaxarea, să te relaxezi și să povestești cu deplină libertate tot ce-ți trece prin minte, dar mai ales, dacă poți, visuri avute de curând, libertatea de expresie, absolut indispensabilă, fiind mult facilitată de faptul că patul sau canapeaua sunt așezate în așa fel încât pacientul să nu-l poată vedea pe psihanalist, tocmai ca să nu fie intimidat sau să i se inducă alte sentimente inhibitorii, căci, cu deosebirea că e pe bani, psihanaliza e un soi de spovedanie, adică nu servește la nimic dacă omul nu spune adevărul, iar cum adevărul ți-l mărturisești mai degrabă ție decât altora, ca să ușureze lucrurile, popa se ascunde după grilaj iar psihanalistul îndărătul pacientului, deși uneori pacientul se distrage gândindu-se la ce-o face analistul în vreme ce el, cu fața în cealaltă parte, se relaxează și povestește, iar în ce mă privește pe mine, după zgomotele pe care le făcea, eu cred că al meu se juca cu cheile de la sertarele biroului și adesea încerca să-și aprindă trabucul, drept care era silit să scapere de cinci-șase ori bricheta înainte de-a izbuti sau a renunța.

În calitate de inventator al psihanalizei, doctorul Freud a fost, fără doar și poate, un om mare, așa încât unii nu ezită să-l așeze, alături de Isus Cristos sau de Karl Marx, printre puținele genii care au întredeschis noi porți oamenilor, iar eu firește n-am nimic de obiectat în această privință, dar cu pătuțul sau canapeaua aia pentru relaxare, după părerea mea, n-a nimerit-o, fiindcă, într-adevăr, niciodată când m-am întins pe patul respectiv nu mi s-a părut că m-am relaxat cu adevărat, am stat întotdeauna acolo cu un boț în stomac, cu grija nelipsită de a-mi pune riguros în ordine gândurile, în plus cu o jenă într-unul din punctele mele cele mai nenorocite, adică cele cinci vertebre lombare de la care am impresia că într-o seară, demult, mi s-a tras toată nenorocirea, cum foarte probabil voi povesti în cele ce urmează, și cu toate că după acel moment mi-am descoperit tot felul de alte puncte dureroase de îndată ce întindeam un picior, durerea aceea dintâi, cum e și normal, mi-era cu neputință s-o uit, și, de cum mă întindeam pe patul sau canapeaua freudiană, cele cinci vertebre, presate din cauza poziției trupului, începeau să mă ardă, să mă furnice și să-mi dea tot felul de senzații neplăcute, toate potrivnice nu doar relaxării, ci și fragilului meu echilibru psihic, de unde frica și tensiunea, care ele în sine puteau fi cauza faptului că nu i-am suflat niciodată o vorbă medicului despre inconvenientul vertebrelor lombare, deși, dintr-un alt punct de vedere, la fel de bine se poate să fi tăcut pentru a nu-l supăra, pentru că sunt sigur că el credea cu adevărat în virtuțile relaxante ale patului ori canapelei și n-aș fi vrut să-l amărăsc sau, mai rău, să-i trezesc îndoieli, dezvăluindu-i că instrumentul, cel puțin în cazul meu, nu funcționa.

Eu aș fi făcut orice numai să nu-l supăr pe psihanalistul meu, și asta era una dintre multele chestii care o enervau la culme pe nevastă-mea, care zicea că mie îmi pasă mai tare de un ins care îmi papă o groază de bani stând cu mine la taifas decât de ea, lucru total neadevărat la modul absolut, dar nevastă-mea, în afară că habar n-avea de psihanaliză, era foarte îndrăgostită de mine, sau așa părea, dar în realitate era posesivă, egocentrică și obsedată că o voi părăsi, cum îmi explica mie medicul, drept care orice persoană, orice lucru sau activitate care îmi reținea atenția oricât de

puțin o enerva, iar în ceea ce privește psihanaliza, ea intuia că, din pricina transferului, eu îmi găsisem în sfârșit un tată cum se cuvine, pe care puteam să-l iubesc necondiționat de vreme ce nu mă pisa neconținut ca tatăl meu adevărat, așa mort cum era, ba dimpotrivă, era unul care îmi ierta bucuros orice păcat, printre altele și pentru că, pare-se, păcatele nu există, sau cel puțin nu ale mele, adică s-ar fi zis că în toate acțiunile mele urâte eu aș fi fost întotdeauna condiționat de ceva, ceea ce însemna că în împrejurările respective n-aș fi putut acționa mai bine decât o făcusem, cel puțin așa afirma psihanalistul, și pot să jur că la fel ar fi afirmat și dacă eu, vorba vine, le-aș fi violat pe toate cele cinci surori ale mele, ceea ce, se înțelege, era o mare deosebire față de tatăl meu adevărat și de nevastă-mea, dar aici, în povestea asta, ne interesează mai mult tatăl decât nevasta, iar el, mai ales în prima fază a luptei dintre noi, înclina mereu să descopere, în diferitele lucruri care nu funcționau în jurul nostru, o vină a mea, deși multe dintre acele lucruri, îndeosebi cele privitoare la conviețuirea familiei și la mersul afacerilor, funcționau prost și fără amestecul meu. Cine știe apoi ce-o fi gândit el despre sine însuși, cine știe dacă, în numeroasele vini pe care mi le atribuia, se asocia cât de cât și pe sine, sau dacă nu cumva, dând mereu și pe nedrept vina pe mine, el nu executa de fapt o manevră de salvare în scopul de a-și ușura, fie și fictiv, conștiința prea apăsată de sentimente de responsabilitate, iar ca să spun adevărul, eu multă vreme, chiar și după moartea lui, m-am gândit că el se considera un om drept și cât se poate de înțelept, și prin urmare fără de vină, ca un dumnezeu, dar mai târziu n-am mai fost la fel de sigur de asta, mai exact n-am mai fost sigur de nimic, și asta nu pentru că aș fi găsit cine știe ce dovezi necunoscute înainte sau aș fi descoperit noi criterii de judecată, ci pentru că, din pricina mersului bolii, mi s-a întâmplat să-mi schimb punctul de vedere, poate chiar prea de tot, deoarece, dacă în urma unor comparații migăloase apărea că eu semăn cu tata, rezulta fără îndoială că tata, când era viu, trebuia să semene și el cu mine, adică și în cumplitul meu sentiment de vină, deși sunt cât se poate de conștient că în privința asemănării are un mare rol procesul de identificare încă în curs și sunt conștient și de riscul de-a mă identifica

cu un tată total imaginar, sau poate chiar cu o proiecție a persoanei mele idealizate, deși credința și truda mea sunt susținute de o indubitabilă și înspăimântătoare asemănare fizică, obiectivă, cu privire la care aș putea aduce ca dovadă, cu un singur exemplu, treaba cu fotografiile.

Când a murit tata, eu am ajuns, firește, cu întârziere, adică atunci când deja îl aranjaseră frumos pe una dintre cele cinci sau șase mese de marmură din camera mortuară, ras cum se cuvine și îmbrăcat cu costumul negru de la nuntă vechi de patruzeci de ani, dar care se poate spune că arăta nou-nouț, în parte pentru că tata, ca și mine de altfel, era păstrător și, dacă ar fi fost după el, ar fi purtat numai hainele cele mai ponosite, în parte pentru că, după însurătoare, se îngărășase destul de mult, așa că nu mai încăpea în costum, drept care ca să-l îmbrace acum cu el trebuiseră să i-l descoasă aproape de tot la spate, ceea ce însă nu se prea observa stând el, firește, culcat pe spate, demn și plin de solemnitate în pacea lui definitivă, iar mie, care la vremea respectivă nu eram încă bolnav și n-aveam obsesia morții și alte chestii de-astea, nu-mi dis plăcea să-l văd așa, găseam că mort arăta mai bine decât aproape toți ceilalți morți pe care îi văzusem vreodată, și de-aia mi-a dat prin minte să-l fotografiez. Dar spusă așa, explicația e poate prea limpede, însă cu siguranță nu e suficientă, pentru că eu nu voiam, cum poate am dat de înțeles, să-i fac fotografii ca să avem o amintire sau altceva de genul ăsta la fel de deplasat, ci trăgându-l în poză voiam într-un anume fel să-i aduc un omagiu, deși rezultatele urmărite de inconștientul meu erau atunci încă nebuloose, în vreme ce acum sunt evidente și strâns legate de acel sentiment de vină care, e cât se poate de limpede, a crescut peste măsură în mine mai ales din cauza influenței paterne, așa încât, dacă aș fi știut atunci, ar fi putut să nu-mi pese defel, deși, ajungând eu atunci târziu, o vină concretă tot aveam de vreme ce avusesem un presentiment și alte asemenea, admitând că e o vină să întârziți într-o asemenea împrejurare, fiindcă, la drept vorbind, medicul meu era de părere că nu e o necuviință să ajungi după ce ți-a murit tatăl, dar se înțelege că medicul trebuia să mă ajute să scap de sentimentul disproporționat de vină, drept care se căznea să mă convingă

de nevinovăția mea chiar și atunci când, ca în cazul absenței mele în clipa morții tatei, vina exista, și încă cum.

Aș vrea să fiu clar în această chestiune care e capitală pentru întreaga tărașenie, întrucât marchează trecerea de la a doua la a treia fază a luptei contra tatălui, cu alte cuvinte marchează revenirea atotputerniciei lui și nu e exclus să marcheze și începutul, deși încă îndepărtat și ascuns, al maladiei obscure care mi-a îmbolnăvit sufletul, ba chiar pot spune fără înconjur că de acolo s-a născut boala asta ticăloasă, deoarece constatarea unei vini obiective așa cum de fapt era absența mea a provocat șocul, la început nesensizat, care a pus în mișcare toate celelalte simțăminte de vină refulate și puse la păstrare în inconștient ca mai târziu să-mi vină de hac. Chiar așa, căci în vremea când a căzut năpasta peste tata, eu eram bine mersi și trupește, și sufletește, locuiam la Roma, nu deranjem pe nimeni, câștigam destul lucrând în cinematografie și aveam neconținut necazuri cu femeile, fiindcă mie nu mi-a plăcut niciodată, cum le place atâtor altora, să umblu cu mai multe femei deodată, drept care când găseam una nouă trebuia să scap cumva de cea dinainte, ceea ce însemna bebele, dar bebele interesante și, la urma urmei, plăcute, cum sunt mereu cele ce țin de femei. Tatei îi scriam de regulă de două ori pe an, o dată de Crăciun, ca să-i spun că din păcate nu pot veni să-l văd, așa că o să ne vedem de Paști, iar a doua oară de Paști, când îi spuneam același lucru, adică invers, c-o să ne vedem de Crăciun, și de fiecare dată puneam în plic și un cec, puțin față de cât mă costa, de pildă, despărțirea de fosta și combinarea cu noua iubită, însă mult dacă socotim, cum e și drept, puțină nevoie de bani pe care o avea tata, care, pe lângă altele, beneficia de două pensii, mici cât poftiți, dar totuși două, iar dacă suma pe care i-o trimiteam era mai degrabă ridicolă, adică vreo zece-cincisprezece mii de lire, eu, ca să am conștiința împăcată, era de-ajuns să mă gândesc la ceva care mă enerva la el, să zicem la încăpățânarea lui de a semna întâi cu numele și apoi cu prenumele în loc să facă invers sau la importanța pe care și-o dădea când participa la ceremoniile patriotice și purta drapelul secției locale a Asociației Naționale a Jandarmilor în Retragere, dat fiind că, la urma urmei, nu e o fală să ai un tată jandarm, fie el și în retragere.